

بسمه تعالی

دانشگاه مفید قم

فقه و مبانی حقوق اسلامی

طرح درس

۱- نام درس: قواعد فقه ۲ استاد: علی مظهر قراملکی مقطع: کارشناسی ارشد ایمیل: mazhar@mofidu.ac.ir

پیام رسانی اینا ۰۹۰۵۵۱۳۸۹۷۶

۲- معرفی درس

قواعد فقه در واقع احکام کلی فقهی است که در باب های مختلف فقه یا موضوعات متعدد فقهی و حقوقی جریان دارد برخی از این قواعد در همه باب های فقه اعم از عبادات، معاملات، احکام، جزائیات اسلامی کاربرد دارد مثل قاعده لاضرر و قاعده لاجرح، و برخی در یک باب مثل «قاعده طهارت» یا قاعده «لاتعاد» که در عبادات جریان دارد برخی دیگر در چند باب به کار می رود مثل قاعده اتلاف یا غرور و قاعده لزوم عقود و ایقاعات، که در فقه معاملات به معنای عام بکار می روند و هم در حقوق خصوصی قسم دیگر از قواعد فقهی مربوط به موضوعات متعدد احکام است مانند حجیت ید و حجیت اقرار. این قسم هرچند بیانگر حکمی از احکام نیست ولی از آنجا که مبنای اثبات حکمی می باشند تسامحا قاعده فقهی نامیده می شوند.

قواعد فقهی، مستفاد از ادله اجتهادی است دسته ی از نصوص کتاب و سنت گرفته شده مانند قاعده لاضرر و لاجرح و تسلیط و دسته ای دیگر هر چند در کتاب و سنت ذکر نشده ولی مستند به نصوص شرعی و یا دیگر ادله شرعی است مانند قاعده ما یضمن. و برخی با توجه به موارد متعدد و اتخاذ وحدت ملاک بنا شده اند این قواعد در فقه عامه معمولاً تحت عنوان «الاشباه و النظائر» مطرح می شوند. بنابراین این قواعد نه به معنای وضع و تاسیس از سوی فقیهان است بلکه به معنای دستیابی و استخراج قواعد از کتاب و سنت و دیگر ادله فقهی است علاوه بر این فقها می کوشند ملاک ها و ضوابط احکام برآمده از این قواعد را با دلیل و برهان شناسائی و معرفی نمایند که مثلاً با چه معیارهایی تصرفات مالک در ملک خود بر مبنای قاعده لاضرر مجاز نیست یا در صورت اجتماع دو یا چند سبب در ارتکاب جرم و اتلاف مال با چه معیاری ضمان بر عهده سبب مقدم یا موخر یا همه آن هاست.

در پرتوی همین یافته ها، فقیه پاسخ بسیاری از مسائل را درمی یابد بنابر آنچه بیان شد قواعد فقه زیر بنای دانش فقه است و فهم و استخراج بسیاری از مسائل فقه و حقوق اسلامی مبتنی بر درک و فهم قواعد فقه است و بلکه بدون درک و فهم این قواعد صدور حکم صحیح نیست و تحقیق درست و اثربخش در حوزه فقه و حقوق حاصل نمی گردد ملاحظه احکام انبوه مستخرج از قواعدی مانند لاضرر، لاجرح، صحت، اتلاف و دیگر قواعد گواه روشن بر مدعاست. از آنچه بیان شد اهمیت و ضرورت پرداختن به قواعد فقه نیز روشن می گردد.

۳- هدف درس: آشنایی با برخی قواعد فقه مدنی و احکام کلی فقه اسلامی و افزایش توانایی تطبیق این قواعد بر مصادیق و پدیده های جزئی و نوظهور است.

۴- منابع درس:

الف) منابع اصلی

- القواعد الفقهیه، تالیف آیه سید محمد بنجنوردی.
- القواعد الفقهیه، تالیف آیه ناصر مکارم شیرازی، ج ۱.
- عوائد الایام من مهمات ادله الاحکام تالیف ملااحمد نراقی.

ب) منابع برای مطالعه بیشتر

- ضد القواعد الفقهیه تالیف فاضل مقداد سیوری.
- بلغه الفقهیه تالیف سید محمد ال بحر العلوم و سید محمد تقی ال بحر العلوم.
- قواعد فقهی تالیف سید محمد موسوی بنجنوردی.
- قواعد فقه استاد محمود شهابی.
- العناوین تالیف میر عبدالفتاح حسینی مراغی.

و سایر کتب مربوط به موضوع

۵- روش بحث:

به ترتیب گام های زیر برداشته می شود:

۱- طرح مساله و بیان ابعاد آن، در این مقام علاوه بر تقریر مساله چستی موضوع، ثمرات، آثار و نتایج بیان می شود.

۲- گزارش انظار و اهم آراء، تا جایگاه و پیشینه موضوع هر چند به اجمال معلوم گردد.

۳- تحلیل و نقد دیدگاه ها

۴- ارزیابی با ملاحظه نقاط اشتراک، افتراق، کاربرد و اعتبار ادله

۵- تلخیص سخن و نتایج

نکته:

۱- مراحل پنجگانه با شیوه طرح سوال، نظرخواهی از دانشجویان و مشارکت آنان انجام خواهد گرفت.

۲- در پایان هر جلسه موضوع جلسه بعد یادآوری می شود تا همه برای ارائه متن و محتوی و مباحثه آمادگی داشته باشند

۳- تعیین کار تحقیقی هر چند بسیار جزئی برای ارائه در جلسه بعد در حیطه مباحث مطرح در کلاس

۶- شرح برنامه درس (هر جلسه ۲ ساعت)

موضوع	
۱ - معرفی درس، هدف، قواعد مورد بحث، منابع، روش بحث، ارائه برنامه درس (تا پایان ترم) به صورت مکتوب، تمایز قاعده فقهی با ضابطه فقهی مساله فقهی و مساله اصولی، برنامه کار تحقیق دانشجو	۱
۲-قاعده غرور تعریف قاعده وعنا صر ان ،مستندات قاعده : ۱-سنت، ۲-بنای عقلا ۳-اجماع علما، ۴-روایات وارده در موارد خاص، ۵-شمول قاعده اتلاف و لاضرر، ارائه تحقیق کوتاه	۲
۳ صور علم و جهل، غار و مغرور، ایا قاعده فقط شامل غار عالم و مغرور جاهل است یا شامل غار جاهل و مغرور جاهل نیز می شود؟، قدر متیقن قاعده، مناقشه در مصداق مشکوک ، قلمرو قاعده، موارد تطبیق قاعده	۳
۴ - قاعده من ملک، تعریف قاعده، "من ملک" مسأله اصولی یا قاعده فقهی ؟، فرق این قاعده با قاعده اقرار العقلا ،...، مدارک قاعده : ۱-، ملازمه بین سلطنت بر ثبوت شیء و سلطنت بر اثبات ان	۴
۵ ، ۲ - اجماع، مدرکی یا اصطلاحی؟ دلالت و مفاد قاعده، دلایل تمسک به قاعده، قلمرو و اجراء قاعده، مباحثه	۵
۶-قاعده نفی سبیل: تعریف قاعده ، مستندات قاعده: کتاب ، مفاد ایه ۱۴۱/نساء، حدیث نبوی ص، اجماع، مناسبت حکم و موضوع، ارائه مقله کوتاه	۶
۷ دلالت و مضمون قاعده، لسان قاعده حکومت بر ادله اولیه، موارد تطبیق قاعده، مباحثه و مصداق یابی در فقه و حقوق	۷
۸-قاعده لاضرر: توصیف قاعده، مدارک و مستندات قاعده، مفردات حدیث لا ضرر، مفاد فقهی و حقوقی حدیث لاضرر: نظریه نفی از ایجاد ضرر، نظریه نفی حکم به لسان نفی موضوع، ارائه کار تحقیقی	۸
۹-نظریه نفی حکم ضرری، نظریه نفی ضرر غیر متدارک، نظریه نهی حکومتی، مقایسه ،نقد وتحلیل ،مباحثه و نظر خواهی، خلاصه و نتیجه	۹
۱۰ تعارض دو ضرر، تعارض قاعده لاضرر با قاعده تسلیط، تقدیم قاعده لاضرر بر ادله احکام اولیه ، کاربرد قاعده در فقه و قوانین وضعی، ارائه کار تحقیقی توسط دانشجو	۱۰
۱۱ تقدیم قاعده لا ضرر بر ادله احکام اولیه ، دفع شبه ناشی از وفور احکام ضرری در شرع، حکم اضرار به غیر در دفع اضرار از خود، مباحثه، ارائه مقله کوتاه	۱۱
۱۲ قاعده نفی عسر و حرج، مستندات قاعده : ۱-ایات مبین قاعده ، مفردات ایات قاعده، مفاد استفاد از ایات ، ۲-روایات ۳- اجماع ، تبیین قاعده ، قلمرو قاعده، شبهه تخصیص اکثر ناشی از وفور احکام حرجی، ارائه تحقیق	۱۲
۱۳- شبهه تخصیص اکثرا توجه به وفور احکام حرجی، تقدیم قاعده لا حرج بر ادله احکام اولی، تعارض قاعده لاحرج با قاعده نفی ضرر، شخصی یا نوعی بودن عسر و حرج، خلاصه و نتیجه	۱۳
۱۴ کاربرد قاعده در فقه و قوانین وضعی، موارد اعمال قاعده در پدیده های نوظهور، مقاله کوتاه : کشف موارد جدید قاعده و ارائه آن در کلاس، مباحثه	۱۴
۱۵ قاعده ید: تبیین قاعده، ادله حجیت قاعده، اماره یا اصل بودن قاعده ید، تعارض بین ید متصرف و بینه شرعی، ید معارض و ید بلا معارض، ید متصرف با سابقه وقفیت، مقاله کوتاه برای دانشجو: «بررسی قوانین وضعی درباره املاکی با سابقه وقفیت»،	۱۵
۱۶ قاعده ضمان ید: تبیین قاعده، مدارک حجیت قاعده، تبیین مفاد روایت : «علی الید ما اخذت حتی تعدی» دگرگونی عین اخذ شده، دایره شمول قاعده، فرق ضمان ید با سایر ضمانات، ضمان بدل در صورت فقدان عین پر سش و پاسخ	۱۶
قاعده اتلاف: تبیین و تحلیل ابعاد قاعده، اتلاف بالمباشره ، اتلاف بالتسبیب ، اجتماع سبب ومباشر ، اجتماع چند سبب ، کاربرد قاعده در فقه و قوانین وضعی ، پدیده های نوظهور، مباحثه و نتایج	

۷- شیوه ارزیابی

الف) حضور موثر و مشارکت دانشجو در مباحث کلاس (ارزیابی مستمر) ۲ نمره

ب) کار تحقیقی در طول ترم بر مبنای شاخص ها و منابع تعیین شده (یک مقاله علمی و پژوهشی استاندارد) ۶- نمره

ج) آزمون پایان ترم ۱۰ نمره

د) ارائه تحقیق کوتاه ۲ نمره

کل امتیاز ۲۰